

Rothko's stappen naar abstractie

De Rothko-tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag

Vanaf 20 september 2014 zijn in 52 schilderijen en 10 werken op papier van Mark Rothko in het Gemeentemuseum Den Haag te zien. De stappen die Mondriaan en Rothko op de weg naar abstractie hebben gezet, worden aanschouwelijk gemaakt door schilderijen van beide kunstenaars met elkaar te confronteren. Aan het woord is hoofdconservator tentoonstellingen en curator Dr. Franz Kaiser. **Monika Auch**

'Mark Rothko wilde direct contact tussen de kijker en zijn werk', zegt Kaiser. 'Hij wilde niet via een talige uitleg over zijn schilderijen communiceren, maar een directe, zintuiglijke ervaring mogelijk maken. Gezien de grote belangstelling bij het publiek en de persoonlijke reacties op zijn

werk, dat vaak als spiritueel wordt ervaren, is hij daarin zeker geslaagd.' Om dit streven naar een directe een op een confrontatie tussen kijker en doek te onderstrepen zullen enkele werken afgezonderd in de kabinetjes van het Gemeentemuseum Den Haag komen te hangen.

1

De Rothko-tentoonstelling vertelt onder meer het verhaal van de zoektocht van Rothko naar de abstractie in de schilderkunst. met andere woorden: 'Waarom wil een schilder abstract werk maken?' De weg naar abstractie wordt in chronologische volgorde inzichtelijk gemaakt door Rothko's kenmerkende stappen naast de vergelijkbare ontwikkelingen in Mondriaans werk te laten zien.

De weg naar abstractie

Het Gemeentemuseum Den Haag heeft wereldwijd de grootste collectie Mondriaans, de National Gallery of Art in Washington de grootste collectie Rothko's, met driehonderd schilderijen en achthonderd werken op papier. In Nederland bevinden zich maar twee werken van Rothko in museale collecties. Mondriaan is de pionier van de abstractie in de twintigste eeuw uit West-Europa, naast Kandinsky en Malevitsj uit Oost-Europa. Kaiser zegt: 'Mondriaan heeft de weg naar de abstractie op de meest logische, plausibele manier afgelegd. Je begrijpt die ontwikkeling als je de schilderijen goed bekijkt, je hebt hiervoor geen studie Kunstgeschiedenis nodig.' Mondriaan kwam aan het einde van zijn leven naar New York. Op dat moment was Rothko 37 jaar oud, een late starter als kunstenaar. Rothko kwam als jong kind vanuit Litouwen naar de Verenigde Staten. Hij leefde met zijn ouders in Portland, Oregon, studeerde in Yale, en had veel belangstelling voor theater en filosofie. Hij begon zijn loopbaan als kunstenaar met realistische schilderkunst en kwam, net als Mondriaan, relatief laat tot de abstractie. Rothko behoort tot de tweede generatie abstracte schilders en zou ook de omslag in de jaren zestig naar de pop-art meemaken. Hij en andere abstracte schilders verfoeiden deze ontwikkeling naar het *consumerism* in de kunst.

De eerste aanzet richting abstract schilderen was bij Mondriaan de ontmoeting in Parijs met het kubisme van Picasso en Braque. Bij Rothko was het de ontmoeting met het surrealisme in 1940.

1 Mark Rothko, *Phalanx of the Mind*, 1945 (collectie National Gallery of Art Washington).

2

De tweede stap was bij Mondriaan de betrokkenheid en interactie met de Stijl. Zijn laatste stap naar abstracte schilderkunst was de systematische reductie van beeldende middelen: alleen rechte, verticale of horizontale lijnen (geen curven of diagonalen), alleen de primaire kleuren rood geel en blauw en de niet-kleuren zwart, grijs en wit.

Rothko's tweede stap in zijn ontwikkeling naar abstractie was de introductie van de *multiforms*, grote wolkachtige vormen. Rothko was in dialoog met de schilder en generatiegenoot Clyfford Still. Vanaf het einde van de jaren veertig gebruikte hij de hoogstaande canvassen met de rechthoekige vierkanten erin. Dit is de voor hem typerende reductie van beeldtaal om de inhoud helderder en duidelijker te krijgen. Mondriaan was in die jaren een gevierde kunstenaar in New York. Rothko werd tot zijn grote ergernis met Mondriaan vergeleken, men zei dat Rothko 'blurry Mondriaans' schilderde. 'Rothko zei zelf dat Mondriaan het beeldvlak opdeelde, terwijl hij zelf dingen erop zet', aldus Kaiser. 'Rothko noemde Mondriaan de meest sensuele schilder ooit, wat totaal indruist tegen de algemene perceptie van Mondriaan in New York toentertijd. Rothko heeft dus heel goed gekeken naar Mondriaans werken. Zo heeft Mondriaan alle verven zelf gemengd en heel subtiel gewerkt, vandaar die sensualiteit, die opervlakkig nauwelijks waar te nemen is. Waar Mondriaan bewust een stapsgewijze reductie van zijn beeldtaal tweebrengt om een "universele harmonie" te vinden, heeft Rothko misschien onbewust deze reductie van de middelen overgenomen op zijn eigen zoektocht.'

2 Mark Rothko, *Untitled (Man and a Woman in a Pastoral Setting)*, 1940 (collectie National Gallery of Art Washington).

Autonomie

Volgens Kaiser was Rothko op zoek naar het goddelijke in de kunst, alhoewel hij zich niet wilde vastleggen op een bepaalde religie. Juist daarom spreken de schilderijen wellicht een breed publiek aan. Schilderen was voor Rothko gelijk aan filosoferen, een van zijn inspiratiebronnen was dan ook Nietzsche. Ook hier dringt zich een vergelijking met Mondriaan op die in zijn vroege werk door de theosofie was geïnspireerd. Rothko kreeg twee opdrachten die de opstap waren naar zijn meest geslaagde werk in de Rothko Chapel in Houston, Texas. Het begon met de opdracht om voor het luxe restaurant van de nieuwe wolkenkrabber van de Seagram Corporation een aantal *murals*, muurpanelen, te maken. Rothko had gemengde gevoelens over de decoratieve functie van zijn werk en besloot doeken in heel donkere kleuren te schilderen. Uiteindelijk gaf hij de opdracht terug en besloot hij de doeken te houden. Hij schonk negen van de *Seagram Murals* later aan de Tate Gallery in Londen. Vijf andere doeken uit de serie zullen in het Gemeentemuseum Den Haag te zien zijn. Na deze teleurstellende ervaring maakte hij een reis door Italië en bekeek veel fresco's in kerken en kloosters. Hij begreep dat zijn schilderijen het best tot hun recht zouden komen in dergelijke meditatieve omgevingen.

Een volgende opdracht voor schilderijen voor het penthouse in het Holyoke Centre, de 'dining room' van de Fellows van de Harvard University, werd ook een misser, omdat hij kwalitatief slechte verf gebruikte, zelfgemaakte en gekocht bij Woolworths. De schilderijen waren maar van 1964 tot 1979 te zien. Zij verbleekten heel snel en raakten beschadigd door spetterende voedsel- en drankresten zodat zij werden verwijderd en opgeborgen. In mei 2014 werden zij opnieuw met behulp van een non-invasief projectiesysteem in een visueel (dus niet-fysieke) gerestau-

reerde staat getoond, wat veel ophef in de kunstwereld veroorzaakte. Rothko's laatste opdracht waren veertien schilderijen voor een meditatieve ruimte in Houston. Hij zorgde ervoor dat hij de architectuur en de lichtval in de kapel volledig zelf kon bepalen. Door zijn suicide in 1970 heeft hij de inwijding van de Rothko Chapel in 1971 niet meer meegeemaakt.

In de tentoonstelling in het Gemeentemuseum Den Haag hangen de laatste doeken van Mondriaan en Rothko naast elkaar. De *Victory Boogie Woogie* hangt naast Rothko's laatste schilderij, *Untitled* uit 1970, in een spetterend rood. Op de preview 3D-simulatie van de tentoonstelling hangt het schilderij heel laag. Kaiser: 'Dit is zoals hij zijn doeken gepresenteerd wilde hebben, voor een directe confrontatie met de kijker.'

In de catalogus is een interview opgenomen van Franz Kaiser met Henk van Os, hoogleraar Kunst- en cultuurgeschiedenis, voormalig directeur van het Rijksmuseum in Amsterdam en televisiepresentator van kunstprogramma's. Van Os heeft Rothko nog kort voor zijn dood gesproken.

Monika Auch is beeldend kunstenaar en redactielid.

Website

www.gemeentemuseum.nl

Franz Kaiser

Franz Kaiser ziet zichzelf als didactische tentoonstellingsmaker. Hij is in de jaren negentig naar Nederland gekomen. Daarvoor heeft hij als tentoonstellingsmaker in Frankrijk gewerkt (Parijs, Lyon, Grenoble). Alles was ooit begonnen met werk bij de Documenta 7 van Rudi Fuchs met wie hij later vaker heeft samengewerkt. Zijn visie: kunst moet zo veel mogelijk door de presentatie zelf en zonder al te veel uitleg spreken.